

ВПЛИВ МІЖРЕЛІГІЙНОГО ДІАЛОГУ НА ВИРІШЕННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У ХХІ СТОЛІТТІ

УДК 322

Лазарович Микола

д. політ. н., професор, професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет;

Лазарович Наталія

викладач вищої категорії циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін, Тернопільський кооперативний фаховий коледж.

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ГАЛИЧИНИ (1914–1915 рр.)

Важливою проблемою Першої світової війни, яка потребує подальшого дослідження, залишається окупаційна політика Російської імперії на тимчасово захоплених нею західноукраїнських територіях. Особливо це стосується прагнення загарбників дезорганізувати Українську греко-католицьку церкву.

Окупувавши у вересні 1914 р. Східну Галичину, Росія спробувала здійснити безпрецедентну в історії спробу реалізувати в умовах війни завдання злиття Галичини з Російською імперією як нібито її органічної частини [1, 9]. Для цього окупаційна влада взялася за організацію керування захопленими теренами. Було розроблено «Тимчасове положення про управління областями Австро-Угорщини, зайнятими по праву війни». Його затвердив Верховний головнокомандувач всіма сухопутними і морськими силами Російської імперії Ніколай Ніколаєвіч. Згідно з «Положенням», ліквідовувалися органи австрійської влади й формувалася російська владна структура [5, 382]. Її організаційно-адміністративною формою стало утворене 11 вересня 1914 р., відповідно до наказу Верховного головнокомандувача, тимчасове воєнне генерал-губернаторство з центром у м. Львів, яке охопило весь театр воєнних дій на території Австро-Угорщини. Генерал-губернаторство поділили на губернії під керівництвом губернаторів, губернії – на повіти, межі яких збігалися з довоєнними.

Царський уряд уже невдовзі дав зрозуміти, що не вважає Східну Галичину якимсь новим і тимчасовим завоюванням. Він називав її не інакше як «давньою російською землею», яка тепер «назавжди возз'єднується з матір'ю Росією» [12, 298]. Як наслідок, за сім місяців російської окупації західноукраїнських земель царська адміністрація за допомоги місцевих москвофілів свідомо знищила тут все,

що було українським: гімназії, близько сотні газет і журналів, книгарні, видавництва, бібліотеки, читальні, наукові, освітні, господарські, спортивні організації. Повсюдно тривала русифікація краю.

Особливих зусиль окупанти доклали для переслідування Української греко-католицької церкви. Її вірних примусово наvertsали на православ'я, а низку провідних представників духовенства заарештували і депортували в Росію. Однією з перших жертв російської окупаційної влади став митрополит Андрей Шептицький, котрого 19 вересня 1914 р. заарештували й вивезли до Росії, де він почергово перебував під арештом у містах Курськ, Суздаль, Ярославль аж до Російської лютневої революції 1917 р.

Намагаючись відшукати докази політичної діяльності галицького ієрарха, арештували також всі його документи, бібліотеку тощо [1, 148–153]. Насправді ж «провина» митрополита полягала в тому, що він, як справжній добрий пастор, не захотів покинути у важкий час своєї пастви й звертався до своїх вірних, щоб шанували віру батьків своїх та не зраджували їй [4, 34].

На думку дослідників, головна причина арешту й заслання духовного провідника українського народу – прагнення окупаційної влади дезорганізувати греко-католицьку церкву, а його духовенство зробити більш податливим для переходу на православ'я. А. Шептицький був основним об'єктом доносів галицьких москвофілів. За його діяльністю стежило Міністерство внутрішніх справ Росії, а для російського уряду він був «небезпечним політичним агітатором», «найголовнішим і найвидатнішим керівником «мазепинського» руху не лише в Галичині, а й у підросійській Україні [5, 393].

Окрім митрополита, росіяни арештували ще 80 осіб греко-католицького духовенства, в тому числі Й. Боцяна – ректора духовної семінарії, С. Юрина – золочівського декана, М. Цегельського – кам'янка-струмилівського декана, М. Яцковського – канцлера Львівської митрополичої консисторії [2, 55]. У Тернополі окупанти ув'язнили українського пароха о. В. Громницького і вивезли його вглиб Росії, де він перебув три роки [8, 84].

Попри офіційні запевнення про повну повагу й толеранцію до всіх конфесій і релігій, згідно з планами російського уряду, греко-католицьку церкву мали ліквідувати, а її вірних – повернути на православ'я. Таке саме переконання панувало в деяких колах російського суспільства та духовенства в імперії [5, 392]. Так, архієпископ Волинський і Житомирський Російської православної церкви (РПЦ) Євлогій (Георгієвській) із приводу загальнодержавного значення віросповідної політики у Східній Галичині в січні 1915 р. писав міністру внутрішніх справ Н.Маклакову: «...державне об'єднання Галичини з Росією тоді лише буде міцним, коли вона об'єднається і в нашій рідній православній вірі. Якщо ж... вона залишиться в унії, то вона буде таким небезпечним гніздом

українсько-мазепинського сепаратизму, який додасть нашому урядові багато турбот...» [1, 143].

Рух за навернення галичан на православ'я ще до війни очолив палкий ревнитель православної церкви й російської національної ідеї архієпископ Волинський і Житомирський, а з 1914 р. – Харківський Антоній (Храповіцький), який уже раніше «прославився», наприклад, тим, що наказав стягати до Житомира старі ікони ще уніатської доби й, попри художню та історичну цінність, велів їх спалити. Також змушував руйнувати придорожні кам'яні хрести тощо. Про нього відомий український історик й громадсько-політичний діяч, безпосередній учасник тих подій Д. Дорошенко відгукувався як про особу «надзвичайно цинічну, яка в товаристві не може провести й пів години, щоб не оповісти якогось непристойного анекдота або взагалі не звести розмови на двозначну тему, позбавлена моральних принципів» [4, 25]. Тому не дивно, що цей тип знайшов собі ревного соратника в особі згаданого архієпископа Євлогія [4, 25]. Останнього за наполяганням російського імператора Ніколая I і скерували до Галичини «для задоволення потреб православного населення» [1, 154–155]. За своїми моральними якостями він значно переважав Антонія, але «відзначався якимсь диким фанатизмом, що доходив до жорстокості у відносинах до інакше віруючих» [4, 25, 50], на цей раз – до греко-католиків.

Свою діяльність новоявлені «місіонери» здійснювали доволі просто: видали наказ про заміщення порожніх греко-католицьких парафій, духовенство з яких було вислане або втекло від російського війська, православними священниками з Російської імперії. По українських єпархіях РПЦ звернулися із закликом до священників їхати на нові й дуже вигідні парафії в «новонаверненій» Галичині. «І все, – писав Д. Дорошенко, – що було найгіршого серед... попівства, всі п'янюги, сутяги, хабарники, розпусники й просто авантюристи, яким не сиділось вдома або які були під духовним судом за різні свої «подвиги», все це хмарою посунуло до Галичини, слідом за ісправниками, становими приставами й стражниками...» [4, 25].

Просто було й з селянами. Слухняним видавали зерно на засів і різноманітні пільги. Для непокірних «стелилася легка й широка вслід за своїми панотцями дорога до Сибіру» [4, 50].

Ще одним «культрегером» був професор Київської духовної академії Ф. Тітов. Він приїхав до Галичини як заступник головного капелана російської армії, щоб навертати на православ'я й русифікувати українське греко-католицьке духовенство та насаджувати своїх людей у вільні уніатські парафії. «Із купами відозв і агітаційних брошур, – згадував тернополянин О. Кравченко, – приходили вони переважно з Почаївської лаври, напівграмотні, неосвічені, темні» [6, 27]. Тим

часом священникам-українцям, які зі страху перед наступом російського війська втекли до міст, повертатися до своїх парафій було заборонено.

У тернопільській парафії сваволю православних пропагандистів дещо обмежував о. Ксаверій Бонн. Він заміщав вивезеного росіянами пароха В. Громницького, а також виконував церковні треби в тих селах, де не залишилося священників. Бонн був бельгійським громадянином і приїхав до Тернополя перед війною як член ордену редемптористів, щоб ознайомитись із греко-католицьким обрядом, вивчив українську мову і на певний час залишився тут. Тому храм Різдва Христового не чіпали, натомість православну церкву відкрили в залі польського «Сокола» [6, 27; 4, 62, 63].

За великим рахунком, політика насильства в релігійній сфері, яку окупаційна влада здійснювала з перших днів загарбання Східної Галичини, результату не дала. За 9 місяців російського управління тільки 29 галицьких священників, а їх було понад 2 тис., перейшли на православ'я [5, 392–393]. З 1873 греко-католицьких парафій повністю або частково православними стали лише 86, тобто 4,6% [7]. Це засвідчує, що переважна більшість населення залишилася вірною своїй церкві.

Що ж до безпосередніх провин, за які греко-католицьке духовенство висилали до Росії – місцями поголовно [3, 10], то це були ті священники, що не виявляли бажання переходити на православ'я або протестували проти того, щоб їхні церкви перетворювати на православні. Висилали й тих, що просто були віддані своїй вірі [4, 43–44].

Отже, репресивні заходи, що в тій чи іншій формі їх здійснювала російська окупаційна адміністрація, зокрема щодо Української греко-католицької церкви, були спрямовані на русифікацію краю, створення передумов для закріплення його інтеграції з Російською імперією. У результаті цих дій широкі кола населення Східної Галичини, в тому числі священники УГКЦ, зазнали значних людських утрат, поневірянь та бідувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бахтурина А. Ю.* Политика Российской империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны. Москва : АИРО-XX, 2000. 264 с.
2. *Берест І. Р.* Репресивні акції щодо населення Східної Галичини в роки Першої світової війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Держава та армія. 2007. № 584. С. 52–57.
3. *Грушевський М. С.* Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. / упоряд. А. Ф. Трубайчук. К. : Либідь, 1992. 42, [2] с. : портр.
4. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки) : науково-популярне видання. К. : Темпора, 2007. 632 с.: іл.

5. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. ; Голов. упр. держ. служби України ; Ін-т історії НАН України. К. : Ніка-Центр, 2009. Т. 1. 544 с.
6. *Кравченко О.* Українська церковна громада в Тернополі. *Тернопіль: погляд крізь століття. Історія міста очима емігрантів.* Тернопіль : Ред.-вид. відділ управл. по пресі, 1992. С. 13–41.
7. *Кучера І. В.* Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914–1917 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2005. 19 с. URL: <http://www.lib.ua-gu.net/inode/28789.html> (дата звернення: 17.09.2021).
8. *Лазарович М. В.* Активні діячі ЗУНР на Тернопільщині. «І»: незалежний культурологічний часопис. 2010. Ч. 63. С. 78–90.
9. *Лотоцький О.* Сторінки минулого. Б. м. : Видання УПЦ в США, 1966. Ч. 1. 287 с.
10. *Мазур О. Я., Патер І. Г.* Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914–1915 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* 2007. № 584. С. 44 – 52.
11. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. К. : Укр. письменник, 1993. 413 с.
12. *Субтельний О.* Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука ; вст. ст. С. Кульчицького. К. : Либідь, 1991. 512 с.: іл.